

Umsögn frá Félagi íslenskra listamanna í sviðslistum og kvikmyndum

Varðar: Mál nr. S-46/2024

Menningar- og viðskiptaráðuneytið - Frumvarp um breytingar á sviðslistalögum nr.165/2019, með nýjum kafla um Þjóðaróperu.

Reykjavík 10. maí 2024

Hér fyrir neðan er umsögn frá FÍL vegna Þjóðaróperu. Þetta er sambærileg umsögn og áður var send þann 1. mars sl. en við við viljum daga út nokkra áherslupunkta.

- Þjóðleikhússtjóri á að okkar mati ekki að sitja í hæfisnefnd þeirri sem fjallar um ráðningu óperustjóra. Leita skal samræmis við ráðningarferli annarra listrænna stjórnenda – sjá lið 2.
- Óperustjóri skal hafa fullan aðgang að fundum Þjóðleikhússráðs og boðaður á fundi ráðsins til jafns við þjóðleikhússtjóra – sjá lið 1.
- Ráðherra skipar óperustjóra og því óeðlilegt að hann sé undirmaður þjóðleikhússtjóra í skipuriti– sjá lið 2 og 3.
- Óperustjóri skal hafa fullt vald til að ráða starfsfólk Þjóðaróperu – bæði listrænt starfsfólk og aðra sem tilheyra kjarnastarfsemi Þjóðaróperu – sjá lið 3.
- Auglýsingaskylda að loknu hverju 5 ára skipunartímabili listrænna stjórnenda – sjá lið 4. Listrænir stjórnendur bæði Þjóðleikhússins, Íslenska dansflokksins og innan tíðar Þjóðaróperu, hafa gríðarleg völd í heimi sviðslista á Íslandi. Fáar fastar stöður listamanna eru við stofnanirnar og fyrir sjálfstætt starfandi listamenn getur tímabundin verkefnaráðning skipt sköpum, bæði fjárhagslega og faglega. Því skiptir regluleg endurnýjun listrænna stjórnenda máli. Núna má nýta lagaheimild til endurskipunar án auglýsingar. Sviðslistaheimurinn á Íslandi er lítill og það er eðlilegt að hafi listrænn stjórnandi hug á endurskipun í embætti þá sæki hann það í heilbrigðri samkeppni við aðra. Að endurnýja umboðið í kjölfar auglýsingar og umsóknarferlis er ávinningur fyrir stjórnandann og þá stofnun sem um ræðir, og það er það sem skiptir máli. Listræn starfsemi innan stærstu sviðslistastofnana landsins er undir og það er til mikils að vinna að við höfum ávallt okkar besta fólk við stjórnvölinn, þannig þroskast listamenn innan stofnananna og áhorfendur - samfélagið – nýtur góðs af.

Nú stendur fyrir dyrum umtalsverð breyting á starfi þjóðleikhússtjóra þegar Þjóðaróperan tekur til starfa undir merkjum Þjóðleikhússins, verði frumvarp um breytingar á Sviðslistalögum samþykkt. Það eitt og sér kallar á að starf þjóðleikhússtjóra sé auglýst.

Við skorum því á ráðherra menningarmála og alþingi að setja inn í sviðslistalög að stöður listrænna stjórnenda skuli auglýsa á fimm ára fresti.

Til hamingju með Þjóðaróperu

Við hjá FÍL – Félagi íslenskra listamanna í sviðslistum og kvikmyndum fögnum frumvarpi um breytingar á sviðslistalögum nr. 165/2019 með nýjum kafla um Þjóðaróperu. Það hefur lengi verið baráttumál hjá félögum listamanna innan sviðslista, að jafna stöðu listamanna þannig að þeir sem starfa innan óperulistarinnar standi jafnfætis öðru sviðslistafólki. Söngvarar og aðrir listamenn hafa barist af krafti fyrir bættu starfsumhverfi og aukinni fagmennsku á sínu sviði. Með tilkomu Þjóðaróperu og fyrirsjáanlega föstum stöðum fyrir söngvara þá mun þetta raungerast.

Í framlögðum breytingartillögum á lögum um sviðslistir er farin sú leið að staðsetja nýja Þjóðaróperu á grunni Þjóðleikhúsins frekar en að stofna nýja sviðslistastofnun. Við fögnum þeirri framtíðarsýn sem lagt er upp með í greinargerð frumvarpsins. Samlegð getur orðið umtalsverð og sviðslistir á Íslandi njóta góðs af. Fjárframlög nýtast betur og umsýsla verður skilvirkari sem leiðir af sér að hægt verður að ráða fleiri listamenn til starfa. Listrænn ávinningur getur einnig orðið umtalsverður með aukinni samvinnu sjálfstæðra eininga undir stórrí sviðslistaregnhlíf.

FÍL vill nýta það tækifæri sem samráðsgáttin veitir til að benda á nokkur atriði frumvarpsins sem við teljum, eftir umræður innan stjórnar og á félagsfundum, að æskilegt sé að vinna betur eða skýra nánar.

1. Þjóðleikhúsráð og stjórnarnefndir

Tillaga er um að Þjóðleikhúsráð verði stækkað – að tveir nýjir einstaklingar með þekkingu á óperulistinni taki sæti í nýju sjö manna Þjóðleikhúsráð. Þjóðleikhússtjóri situr alla fundi þjóðleikhúsráðs en „Óperustjóri kynnir áætlanir og önnur málefni Þjóðaróperu fyrir þjóðleikhúsráði, sbr. 2. mgr. 5. gr., þegar eftir því er óskað“

Óperustjóri virðist því ekki eiga aðgengi að þjóðleikhúsráði, nema þegar kallað er á hann.

Við gerum tillögu um að skipað verði að nýju í fimm manna þjóðleikhúsráð og að Þjóðarópera fái sitt eigið þriggja manna óperuráð, skipað á sama hátt og listdansráð.

Ráðherraskipaður formaður með staðgóða þekkingu á leiklist og óperulist stýri bæði þjóðleikhúsráði og óperuráði. Þessi tvö ráð funda saman amk tvisvar á hverju leikári að viðstöddum bæði þjóðleikhússtjóra og óperustjóra en þjóðleikhúsráð verður áfram þjóðleikhússtjóra til halds og trausts fyrir kjarnastarfsemi Þjóðleikhússins. Óperuráð verði óperustjóra til halds og trausts vegna starfsemi Þjóðaróperu.

Þetta er afar mikilvægt fyrir sjálfstæði Þjóðaróperu og óperustjóra, að hann hafi sitt eigið ráð en samstarf þessara tveggja eininga liggur í sameiginlegum formanni og samráðsfundum ráðanna tveggja. Það styrkir Þjóðaróperuna og skýtur styrkari stöðum undir starfsemi hennar á meðan unnið er að því verkefni að búa til sjálfstæðar einingar undir einni regnhlíf.

Ef hins vegar verður farið í sjö manna þjóðleikhúsráð þá leggjum við áherslu á að óperustjóri verði boðaður á alla fundi ráðsins. Að nýtt ráð verði skipað frá grunni, þrjú frá ráðherra þ.m.t. formaður og fjórir frá fagfélögum innan Sviðslistasambands Íslands (SAFAS – Samráðsvettvangur fag – og stéttarfélaganna innan Sviðslistasambands Íslands). Þess verði gætt

að tveir ráðsmenn (einn frá ráðherra og annar frá fagfélögum) séu einstaklingar með sérþekkingu á óperulistinni.

2. Um skipun Þjóðaróperustjóra.

Í drögnum er fyrirhugað að ráðherra skipi óperustjóra til fimm ára samkvæmt tillögu fimm manna hæfnisnefndar.

Að okkar mati er lögskipuð hæfnisnefnd við skipun óperustjóra óþörf. Ráðherra skipar óperustjóra Þjóðaróperunnar að fenginni umsögn þriggja manna Þjóðaróperuráðs eða sjö manna Þjóðleiks- og óperuráðs og getur kallað til faglega hæfnisnefnd innan ráðuneytis eins og gert var þegar núverandi þjóðleikhússtjóri var skipaður. Það er viðtekin venja þegar ráðnir eru stjórnendur á vegum ríkisins innan menningargeirans.

- Þjóðleikhússtjóri er skipaður til fimm ára að fenginni umsögn Þjóðleikhúsráðs
- Listdansstjóri er skipaður til fimm ára að fenginni umsögn listdansráðs.
- Forstöðumaður Kvikmyndamiðstöðar er skipaður til fimm ára að fenginni umsögn kvikmyndaráðs.

Í framhaldi af umsögn lögbundinna ráða vinnur fagleg hæfnisnefnd mat á umsækjendum og skilar niðurstöðu um hæfi til ráðherra sem að endingu skipar í starfi.

Af hverju ætti skipun Þjóðaróperustjóra að vera með öðrum hætti?

Úr fréttatilkynningu Menningar – og viðskiptaráðherra um skipun Þjóðleikhússtjóra 01.11. 2019

„Sjö umsóknir bárust um embætti þjóðleikhússtjóra. Þjóðleikhúsráð veitti umsögn, í samræmi við ákvæði leiklistarlaga, og skipaði ráðherra í kjölfarið hæfnisnefnd til að meta hæfi umsækjenda nánar. Nefndin framkvæmdi mat á umsækjendum á grundvelli umsóknargagna og viðtala og skilaði niðurstöðu til ráðherra þar sem fjórir umsækjendur voru metnir hæfastir. Ráðherra boðaði þá í viðtal í kjölfarið þar sem áhersla var lögð á stjórnunar- og leiðtogaþæfileika til viðbótar og stuðnings við það mat sem þegar hafði farið fram“.

<https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2019/11/01/Nyr-thjodleikhusstjori-skipadur/>

Í greinargerð með lagabreytingu er ítrekað talað um sjálfstæði þjóðaróperustjóra sem er skipaður af ráðherra en engu að síður undirmaður þjóðleikhússtjóra. „Óperustjóri heyrir undir þjóðleikhússtjóra í skipuriti...“. eins og segir í lagatextanum gr. 8b.

Samkvæmt drögum situr Þjóðleikhússtjóri í hæfnisnefndinni sem ætlað er að gera tillögu til ráðherra um skipun óperustjóra. Ráðherra skipar og er þar með æðsti yfirmaður en þjóðleikhússtjóri er samt líka yfirmaður og hefur auk þess áhrif á hver er valinn í starf óperustjóra með setu í hæfnisnefnd. Í íslenskum sviðslistaheimi eru ráðherraskipaðir listrænir stjórnendur afar valdamiklir og hafa á sínum starfstíma umtalsverð áhrif á framgang þeirra listamanna sem starfa innan sviðslista. Að auka enn á áhrif þjóðleikhússtjóra í þessu sambandi – að hann eigi aðkomu að vali þess einstaklings sem ráðherra skipar í starf óperustjóra - er í besta falli óheppilegt fyrir okkar litla sviðslistaumhverfi.

3. Sjálfstæði óperustjóra

Í lið 3.3 í greinargerð með frumvarpsdrögum segir að óperustjóri sé listrænn stjórnandi Þjóðaróperu og beri ábyrgð á rekstri hennar og fjárhag. Hann ákveði starfsfólk hennar – tónlistarstjóra, framleiðslustjóra óperuverkefna, söngvara og kór og skipuleggi störf áðurnefndra. Óperustjóri velji listrænt teymi fyrir uppfærslur óperuverkefna, hann getur skipað eigið listráð og stýrir listrænni stefnu og verkefnavali. Einnig segir að ljóst sé að náð samstarf þurfi að eiga sér stað á milli óperustjóra og þjóðleikhússtjóra um ýmsa þætti starfseminnar, ekki síst með tilliti til starfsáætlana og fjárhagsramma.

Þetta lítur ekki illa út.

Í drögum að lagatexta um Óperustjóra er talsvert þrengt að óperustjóra miðað við greinargerðina en grein 8b segir:

„Óperustjóri stýrir Þjóðaróperu, er í fyrirsvari fyrir hana, markar listræna stefnu hennar og ákveður listrænt teymi fyrir hverja uppfærslu. Óperustjóri heyrir undir þjóðleikhússtjóra í skipuriti og skal eiga samráð við hann um gerð fjárhagsáætlana og meiri háttar ákvarðanir er varða rekstur Þjóðaróperu.“.

Hvaða ákvarðanir í rekstri Þjóðaróperunnar eru meiri háttar og þarfnast samráðs við Þjóðleikhússtjóra?

Verkefnavali?
Ráðning listamanna, þ.e. söngvara?
Frumskýningardagar?

Hér þarf nánari skýringu og best væri að verksvið óperustjóra eins og því er lýst í greinargerð rati inn í lagatextann þannig að ótívvætt sé hvaða umboð óperustjóri hefur. Við leyfum okkur að leggja til eftirfarandi:

Óperustjóri stýrir Þjóðaróperu, er í fyrirsvari fyrir hana, markar listræna stefnu hennar og stýrir verkefnavali. Æskilegt er að við Þjóðaróperu sé starfandi listráð til stuðnings óperustjóra. Óperustjóri ákveður listrænt teymi fyrir hverja uppfærslu og velur aðra þá listrænu starfsmenn sem að óperunni koma s.s. tónlistarstjóra, söngvara og kór. Ráðherra er æðsti yfirmaður óperustjóra. Óperustjóri skal eiga samráð við þjóðleikhússtjóra vegna fjárhagsáætlana fyrir verkefni Þjóðaróperunnar.

Mjög skýr samningur þarf að liggja fyrir um samstarf Þjóðleikhúss og Þjóðaróperu þar sem kveðið er á um hvernig málum skal háttað, fjárhagslega og listrænt.

(ath *Listrænt teymi* – hér göngum við út frá almennum skilningi innan sviðslistageirans að listrænt teymi séu listrænir stjórnendur: leikstjóri, tónlistarstjóri, leikmyndahöfundur, búningahöfundur, danshöfundur, höfundar lýsingar, hljóðmyndar osfrv.)

4. Auglýsing starfa á 5 ára fresti

Þegar lög um sviðslistir voru lögfest taldi FÍL nauðsynlegt að setja inn í lögina að eftir 5 ára skipunartíma yrðu stöður listrænna stjórnenda auglýstar, jafnvel þó hugur ráðherra stæði til endurráðningar viðkomandi.

Sviðslistaheimurinn á Íslandi er lítill og viðkvæmur.

Áhrif listrænna stjórnenda í opinberum sviðslistastofnunum eru mjög mikil og mótandi, bæði fyrir einstaklinga og sviðslistaumhverfið allt.

Það er því mikilvægt að stöðurnar séu auglýstar, að sá sem hefur stýrt í fimm ár og vill vera áfram, þurfi þá með nýrri umsókn að hafa fyrir endurráðningu með því að leggja fram listræna stefnu og sýn og sækja sér umboð uppá nýtt. Aðrir áhugasamir hafa þá möguleika á að sækjast eftir starfinu og koma sinni sýn og listrænum stefnumálum á framfæri.

Að fá sjálfvirka endurráðningu í önnur fimm ár, án samkeppni, er ekki hollt – hvorki fyrir listrænan stjórnanda, stofnanirnar sem þau stýra eða sviðslistaumhverfið í heild sinni.

5. Framtíðin er núna

Eins og áður hefur verið sagt – við fögnum framtíðarsýn en óskum eftir tímasettri áætlun um framhaldið þar sem í augu sýn er kjörið tækifæri til að ganga ákveðið til verks og fyrirmyndir sem hægt er að nýta eru nálægt.

Ríkisendurskoðun telur *að skoða beri fýsileika sameininga eða aukinnar samvinnu framangreindra sviðslista- og tónlistarstofnana. Með hliðsjón af eðlisliku kjarnahlutverki mætti kanna hagræði af slíku. Ríkisendurskoðun bendir á að í Danmörku eru sviðslistir á vegum hins opinbera reknar undir einum hatti* eins og segir í skýrslu til alþingis frá 2021.

Í greinargerð er tæpt á sýn til framtíðar um sameiningu/sambættingu stofnana eins og t.d. Þjóðleikhúss, Þjóðaróperu og Íslenska dansflokksins. Þessi drög mæla fyrir sameiningu á þann hátt að Þjóðaróperan er ekki sjálfstæð heldur eining innan Þjóðleikhússins með hálf – sjálfstæðan listrænan stjórnanda og sér bókahaldslykil.

Með þessum drögum er ráðherra að stíga afgerandi skref í átt að samlegð/sameiningu sviðslistastofnana. Því ætti það að vera markmið að stefna að **fyrstu samlegð með nýju fyrirkomulagi frá og með 1. janúar 2025**. Þá yrðu undir einni sameiginlegri yfirstjórn listrænn stjórnandi Þjóðleikhússins og listrænn stjórnandi Þjóðaróperu, og síðar listrænn stjórnandi ÍD.

- **Nýtt skipunartímabil Þjóðleikhússtjóra tekur við 1. janúar 2025**
- **Starfsemi Þjóðaróperu hefst – 1. janúar 2025.**
- **Nýr listdansstjóri verður skipaður frá 1. ágúst 2025**

Með skipan nýs listdansstjóra ÍD hæfist nýr áfangi í sameiningar/sambættingarferlinu en gæta þarf vel að jafnræði milli eininga og stefna að álíka rekstarframlagi og fjölda stöðugilda fyrir ÍD eins og áfrormað er með Þjóðaróperu.

Í stjórnsýsluúttekt Ríkisendurskoðunar frá árinu 2021 kemur fram að stöðugildi Þjóðleikhússins séu 127,3 og Íslenska dansflokksins 13,5. Fyrirhugað er, skv grein 6.3 í greinargerð með núverandi drögum að breytingum á lögum um Sviðslistir, verði við Þjóðaróperuna 12 full stöðugildi einsöngvara, 16 hálf stöðugildi fyrir kór auk annarra fastra starfsmanna. Samtals yrðu þarna undir 170 – 175 stöðugildi.

Sameining sviðslistastofnananna ÍD, Þjóðleikhússins og Þjóðaróperu er á margan hátt bæði fýsileg og einföld. Kjarasamningar eru líkir eða samhljóða milli stofnananna og reksturinn 100% á forræði ríkisins. Það skal þó undirstrikað að sameiningaráform verða að byggja á jafnræðishugmynd þar sem minni einingar eins og Þjóðarópera og Íslenski dansflokkurinn yrðu fjárhagslega á pari og nytu að fullu listræns sjálfstæðis. Aðstaða ÍD til æfinga og sýninga er bágborin og hefur árum saman verið kallað eftir föstu heimili fyrir ÍD og sjálfstæðu danssenunnar á Íslandi. Danslistamenn hafa í gegnum tíðina komið með ýmsar hugmyndir um rými og hvetjum við ráðherra til skoða þau mál með fulltrúm dansara. Sameining og/eða samþætting sviðslistastofnana hljómar öllu betur ef uppleggið er jafnræði með það markmið að skapa sterkar og sjálfstæðar einingar í stóru opinberu sviðslistaflórinni sem styðja við hver aðra þannig að allir eflist.

Ef raunverulegur ásetningur ráðherra stendur til sameiningar sviðslistastofnana þá ætti að tímasetja þá áátlun í þessum áfanga og miða við dagsetninguna 1. janúar 2025.

Í drögnum er talað um samstarfsnefnd ráðherra sem meta skal fýsileika frekari samþættingar Þjóðleikhúss, Þjóðaróperu og Íslenska dansflokksins og skal nefndin skila niðurstöðum fyrir árslok 2027. Við viljum ekki lokast inni í núástandi sem eftir þrjú ár hefur fest rætur. Þriggja ára nefndarstarf er að okkar mati of langur tími og við hvetjum til þess að þessu ferli verðið hraðað með þeim hætti og hugmyndum sem við höfum viðrað hér að ofan.

Við vonum sannarlega að þetta frumvarp - með einhverjum breytingum - verði að veruleika íslensku sviðslistastarfi til heilla.

Tækifærið er núna – grípum það!

Fyrir hönd stjórnar FÍL

Birna Hafstein, formaður

Hrafnhildur Theodórsdóttir, framkvæmdastjóri